

Наташа М. Половина*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 6. 10. 2017.
Прихваћен: 23. 10. 2017.

ПИСАХ И ПОТПИСАХ РАДМИЛЕ МАРИНКОВИЋ
У СВЕТЛУ ИЗУЧАВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНЕ
АУТОБИОГРАФСKE КЊИЖЕВНОСТИ

У раду се даје делимичан преглед досадашњих изучавања средњовековне аутобиографске књижевности, с посебним освртом на главна питања и проблеме теоријског промишљања аутобиографских текстова у средњем веку. У контексту досадашњих бављења овом темом, сагледава се значајан допринос Радмиле Маринковић у дефинисању основних смерница за изучавање аутобиографских фрагмената у српској средњовековној књижевности.

Кључне речи: аутобиографија, аутобиографски фрагмент, аутобиографски исказ, аутентичност, идентитет.

Средњи век не познаје појам аутобиографије. Ипак, термини „аутобиографија” и „аутобиографско” заступљени су у медијевистичкој литератури, понекад уз јасну књижевнотеоријску свест о њиховом значењу, а понекад схваћени крајње необавезно. Многи изучаваоци средњовековне књижевности сматрају да се о аутобиографској књижевности у средњем веку може говорити, али да се аутобиографски принцип у средњовековним делима остварује само у фрагментима, те да се у читавој епохи средњег века не може наћи ниједна „права аутобиографија”.

---

* natasapolovina@ff.uns.ac.rs

Дефинисати аутобиографију задатак је тежак сам по себи. *Речник књижевних термина* аутобиографију (гр. αὐτός – сам, и βιογραφία – животопис) одређује као „опис сопственог живота од рођења до тренутка писања или само одређених етапа живота (детињство, младост)”. Као најозбиљнији проблем аутобиографије овде се истиче „питање веродостојности њених навода”: с обзиром на временску удаљеност тренутака о којима аутор пише, у аутобиографији прети опасност да ће субјективан однос аутора према минулим догађајима и личностима, па и према себи самом, изменити. „објективну слику о времену чије би сведочанство требало да буду” (*Речник* 1992: 61).

Управо то неухватљиво преплитање документарног и фиктивног, објективности и саморефлексије, учинило је аутобиографију једним од оних питања науке о књижевности на која још увек нисмо добили коначан одговор. Термин „аутобиографија” („autobiography”) први пут употребљавају енглески писци на самом почетку XIX века, да би се у наредних педесетак година коришћење овог термина у значењу „писање о властитом животу” усталила и у Француској. У немачкој традицији у истом значењу користи се сложеница „Selbstaubographie”, коју уводи Јохан Готфрид Хердер крајем XVIII века (Zlatar Violić 2009: 36). Дакле, историја појма аутобиографије дуга је свега две стотине година, колико и идеја о аутобиографији као посебној књижевној врсти.¹ То значи да је у случају аутобиографије прво настао предмет – низ текстова сродних особина – па се тек онда о том предмету формирала књижевнотеоријска свест (Грдинић 1993: 126) и управо у томе крије се основни методолошки проблем њеног изучавања, око којег су се поделиле две групе изучавалаца. Док припадници једне струје теоретичара сматрају да се о аутобиографији као о жанру може говорити тек од 1800. године (главни представник је Филип Лежен), друга група изучавалаца, на челу са Георгом Мишом, заговара тезу о постојању аутобиографије три миленијума уназад, без обзира на то што ранији текстови нису били перципирани као аутобиографије, нити су тако били називани (Zlatar 2000: 122).

Тако поједини изучаваоци сматрају да је аутобиографска књижевност стара колико и писменост, те да аутобиографских дела има у египатској, старовавилонској, асирској књижевности и другим древним традицијима.

¹ Будући да се увођење појма „аутобиографија” временски поклапа са настанком Русоових *Исповести*, често се управо ово дело узима као „родотворно” у историји жанра аутобиографије (Zlatar Violić, 2009: 36) Ипак, у великом броју речника и лексикона као прва аутобиографија наводе се Августинове *Исповести*, што је резултат савремених теоријских схватања да је једини прави аутобиографски текст онај који представља тзв. „унутрашњу аутобиографију” (Флашар 2001: 162).

То су биле, у првом реду, аутобиографије владара и моћника, у којима је већ тада била уочљива иста схема, иако је садржина ових дела била разнолика. Иста схема, која је обично садржала име, обавезно помињање предака, опис пространства царевина, списак најзначајнијих догађаја из живота и славних дела, сачувала се и преносила све до средњег века (Радојчић 1960: 158–159). Када се говори о развоју (ауто)биографије, често се истиче значај античких „врста”, реторских жанрова у најужем смислу речи, који су се конституисали у оквиру беседничке праксе. Мирон Флашар сматра да је европску биографију немогуће разумети без претходног познавања античке судске беседе, која је била издељена на подврсте – оптужбу и одбрану.²

У покушају да дају што прецизније одређење аутобиографије, савремене књижевне теорије у први план истичу појмове као што су „идентитет аутора”, „индивидуалност”, „аутореференцијалност”, „фикција” итд., инсистирајући на томе да сваки текст – па и средњовековни – треба да испуни захтеве наметнуте савременим схватањима субјективности и индивидуалности (Zlatar 2000: 198). Другим речима, већина савремених теорија аутобиографије настоји да одреди место аутобиографије, односно, аутобиографског дискурса у односу према историографском и фикционалном приповедању (Zlatar 2000: 199; Грдинић 1993: 126). С друге стране, ове теорије аутобиографију одређују углавном као наративни прозни жанр исповедног карактера, дакле, као интроспективно прозно приповедање чија је окосница приказивање сопственог психичког развоја. Управо у оваквом схватању аутобиографије, сматра Мирон Флашар, крију се главни проблеми изучавања старије аутобиографске књижевности, јер у многим аутобиографским текстовима описивање спољашњих догађаја претеже над описивањем унутрашњих стања (Флашар 2001: 158).

Према мишљењу Андрее Златар, могло би се без претеривања констатовати да термин „аутобиографија” све више постоји изван генолошке проблематике: он више не функционише на нивоу књижевних врста, а не може бити уздигнут на ниво књижевног рода. Стога се у науци о књижевности појам жанра аутобиографије најчешће замењује појмом аутобиографског квалитета, па се тако говори о *аутобиографији као фигури* (Пол

² У античком судству, наиме, беседников извештај о некаквим спољним околностима и догађајима чинио је онај део излагања у коме су и тужилац и бранилац морали да створе, што објективније, основ своје аргументације, односно, да утемеље саму оптужбу или одбрану. Ту стару схему аутобиографског казивања, наслеђену топику и, уопште, морфолошке црте предхришћанске аутобиографске књижевности, свакако су прихватили и ранохришћански аутори, који су углавном били филозофски образовани у античкој школи (Флашар 2001: 180–181, 189).

де Ман), *аутобиографском уговору* (Филип Лежен), *аутобиографском акту* (Елизабет Брус), *аутобиографском дискурсу* (Мирна Велчић) или *аутобиографској активности* (Авром Флајшман) (Zlatar 2000: 34). Овом низу свакако припадају и појмови *аутобиографска изјава* (Радмила Маринковић), *аутобиографски импулс* (Мајкл Анголд) и др.

Упркос свим разликама у приступу и одређивању оквира у којем треба посматрати аутобиографски текст, изгледа да су све поменуте теорије сагласне у једном захтеву: да је онај чији се живот описује уједно и аутор. Предуслов постојања аутобиографије у сваком случају јесте идентитет онога који пише и онога који је живео (Zlatar 2000: 34). Међутим, појмови као што су „идентитет”, „индивидуалност”, „субјективитет” итд. – дакле, појмови које савремене теорије стављају у први план – захтевају темељно преиспитивање када је реч о старијим књижевним епохама, нарочито о средњем веку. Средњи век, очигледно, није познавао данашњу идеју индивидуалности „која се храни илузијом о својој потпуној аутономији, као и о својој моћи наспрам друштва” (Zlatar 2000: 78): ова епоха суочава нас са индивидуумом који се плаши своје оригиналности, који се боји да буде „он сам” (Zlatar 2000: 186).

Отуда већина изучавалаца сматра да је за средњи век најприкладнији Флајшманов појам „културне фигуре”, „идеалне фигуре” која се уобличава у аутобиографским текстовима. Овим појмом означени су тзв. идеални типови људске егзистенције који се пројектују у времену и исказују у језику (Zlatar 2000: 51).³ Сагледана из тог угла, аутобиографија може бити начин самоприказивања пред другима и саморазумевања за друге, самоприказивање помоћу јавних маски које су на себе стављали појединци. Схватање персоне као маске средњовековни човек преузео је из антике:⁴ иза овог схватања крије се виђење људског живота као улоге коју треба одиграти на светској позорници.

Први значајнији увид у проблематику аутобиографског текста у средњем веку свакако пружа *Историја аутобиографије* Георга Миша (*Geschichte der Autobiographie*, Frankfurt am Main, 1955, 1962). У овом обимном делу које броји осам томова, чак четири тома посвећена су епохи средњег века. Иако у новије време оспоравана и, чини се, у знатној мери превазиђена, Мишова *Историја аутобиографије* јесте значајно

³ На овај начин, заправо, Андреа Златар упућује на важну чињеницу: аутобиографски принцип није само принцип самоисказивања, већ он представља и објективизацију духа епохе кроз сведочанство појединца.

⁴ Код старих Грка и Римљана „персона” је означавала позоришну или религиозну маску, спољашњост, која је била у одговарајућој релацији са оним ко је ту маску носио (Гуревич 1994: 299).

полазиште за изучаваоце средњовековне аутобиографије, јер до данас нема студија које би, са других теоријских позиција, осветлиле толики број аутобиографских текстова ове епохе.⁵ У основи, Миш се надовезује на Дилтајево становиште према којем аутобиографија представља историзацију сопствене прошлости, па самим тим и њену социјализацију (Zlatar 2000: 38).⁶

С данашње тачке гледишта, Мишов приступ чини се проблематичним на неколико нивоа. Главна замерка коју изучаваоци аутобиографске књижевности упућују *Историји аутобиографије* односила би се на схватање њеног аутора да је свако приповедање у првом лицу обавезан сигнал аутобиографског дискурса (Zlatar 2000: 79, 99)⁷. Осим тога, сматрајући да су корени европске аутобиографије у књижевности античке Грчке, Миш невољно прихвата Августинове *Исповести* као прву праву аутобиографију: то би значило да аутобиографија није поникла у класичној грчкој књижевности, већ у религиозној духовности⁸, те да је, према томе, аутобиографија у својој суштини субјективан, а не објективан текст (Angold 1998: 225).

О постојању правих и потпуних аутобиографија у српској средњовековној књижевној традицији свакако се не може говорити.⁹ Међутим, интересовање за аутобиографске фрагменте и белешке у српским средњо-

⁵ Да је Мишова *Историја аутобиографије* незаобилазна литература у изучавању аутобиографског дискурса у средњовековној књижевности слажу се готово сви аутори који су се бавили овом темом (Б. Трифуновић, М. Анголд, А. Златар и други).

⁶ Према Андреи Златар, схватајући саморазумевање као предуслов за разумевање Другога, Дилтај у аутобиографији види први ниво социјализације. Историја властитог живота није само модел за историју туђег живота, већ и за универзалну историју света. Ипак, рекло би се да је највећи значај Дилтајевих ставова у томе што аутобиографију безусловно смешта у подручје књижевности.

⁷ Андреа Златар на овај пропуст посебно скреће пажњу. Проблем приповедања у првом лицу у науци је одавно под знаком питања, не само када је реч о књижевности новог доба, већ и када се ради о средњовековним текстовима, поготово ако се зна да има хагиографија које су испричане у првом лицу.

⁸ Има изучавалаца који су сумњичави према тези да је античка литература у значајној мери утицала на средњовековну аутобиографску књижевност. Међу њима је и Мајкл Анголд, који сматра да се важност хеленистичког идеала у хришћанском друштву не може оспорити (овај идеал је чак присутан и као тема у византијским аутобиографијама), али то не значи да се ова чињеница може узети као доказ да је античка литература извршила директан утицај на повратак аутобиографије у Византији (Angold 1998: 226).

⁹ Никола Радојчић ову чињеницу повезује са културним развитком Срба у средњем веку који је трајао краће него код осталих европских народа. Како се, по Радојчићевом мишљењу, „аутобиографије јављају као зрели плодови развоја, тек при крају епоха, чији су изданак”, отуда у српској традицији средњег века има мање аутобиографија него код других народа (Радојчић 1960: 160).

вековним списима развијено је међу изучаваоцима српске средњовековне литературе. Аутобиографски импулси препознати су у различитим жанровима средњовековне српске књижевности, и могу се пратити – како сматра Никола Радојчић – још од *Барског родослова*, у многим жанровима: житијима (нпр. у Савином *Житију Светог Симеона*, *Житију Светог Симеона* Стефана Првовенчаног, у житијима архиепископа Данила Другог, *Житију деспота Стефана Лазаревића* Константина Филозофа и др.), повељама (*Прва и Друга хиландарска повеља*, Радослављева повеља, нарочито повеље Стефана Дечанског итд.), али и другим наративним жанровима (записима, натписима, посланицама...) (Радојчић 1960: 161).

Пажњу, међутим, привлачи чињеница да се поједина дела српске средњовековне књижевности и писмености у науци, готово доследно, одређују као аутобиографска, а у неким случајевима чак и као праве аутобиографије (иако без детаљнијег теоријског образложења). Ово се, пре свега, односи на *Оснивачку хиландарску повељу* Стефана Немање и *Хиландарску повељу* Стефана Првовенчаног, уз које веома често стоји атрибут „аутобиографски”, али и на Јефимијину *Похвалу кнезу Лазару*, Запис Инока из Далше (Теодора), *Улијарску повељу* (*Повељу о улијарском селишту*), која је приписивана краљу Милутину и, нарочито, на *Реч уз Законик* цара Душана. О овим списима као аутобиографским писали су Радмила Маринковић (*Владарске биографије из времена Немањића*, *Инок из Далше или о генези средњовековне аутобиографије*, *Живота мојега дело. Аутобиографија цара Стефана Душана*) (*Светородна господа*), Ђорђе Трифуновић (1990: 26–27), Владимир Осолник (1998: 27–31) и други.

У *Азбучнику српских средњовековних књижевних појмова*, под појмом „аутобиографија”, Ђорђе Трифуновић даје краћи књижевноисторијски осврт на средњовековне (византијске и старе српске) текстове који би се могли сматрати аутобиографским. Као ретке примере аутобиографских текстова Трифуновић наводи две аутобиографије Никифора Влемиде, и аутобиографију Григорија Кипранина. Примере бележака аутор налази и у источним и јужним словенским књижевностима средњег века, међу којима су најрепрезентативније белешка руског кнеза Владимира Мономаха у *Поученију*, опис путовања у Свету земљу игумана Данила, белешке Епифанија Премудрог, те дело протопопа Авакума из XVII столећа, које се сматра првом потпуном аутобиографијом у старој руској књижевности (Трифунувић 1990: 26–27).

Када је реч о српским средњовековним списима, Трифуновић посебно издваја *Повељу уз Законик* (или *Реч уз Законик*) цара Душана, сматрајући да је ово дело најближе правој средњовековној аутобиографији

(као аргументи за овакво одређење наводе се казивање у првом лицу, и сам почетак повеље у којем Душан експлицира намеру да исприча „истиниту садржину” свог живота).¹⁰ Одређење *Речи уз Законик* као праве аутобиографије блиско је и Радмили Маринковић (2007: 259–273).

Ипак, најзначајнији резултат научног занимања за аутобиографске списе српске средњовековне књижевности свакако представља зборник аутобиографских изјава *Писах и потписах* Радмиле Маринковић. Посматрајући књижевно деловање старих српских писаца у најширем могућем контексту (што подразумева брисање границе између књижевности и писмености, односно, проширивање књижевног репертоара), ауторка овим зборником не представља само велики број средњовековних списа који су некада били вредновани искључиво као документи канцеларијске писмености (повеље, посланице, записи...), већ афирмише и писце ових редова. Овакав поступак ауторка оправдава неколиким аргументима: понекад се у канцеларијским списима може пронаћи уметнички обликован исказ неког даровитог дијака, док се, с друге стране у текстовима који жанровски припадају уметничкој књижевности често срећемо са шаблонизираним, стереотипним фрагментима; до брисања границе између писмености и књижевности у средњем веку доводе свакако и многобројни духовни и материјални разлози, који утичу да средњовековни човек не разликује документ од уметничког текста. Коначно, и књижевност, као и писменост у средњем веку, увек су били у некој друштвеној функцији, јер је средњовековни текст по својој природи изразито тенденциозан и увек се пише са одређеном намером и циљем (239–240). Тако Радмила Маринковић скреће пажњу на многе заборављене текстове и њихове ауторе, али указује и на широк спектар различитих „аутобиографских изјава”, односно, типова аутобиографских исказа карактеристичних за средњовековну литературу и писменост. Типологију аутобиографских исказа ауторка сагледава и у односу на жанровски систем средњовековне књижевности, уочавајући карактеристике аутобиографских фрагмената у односу на жанр у којем су заступљене.

¹⁰ Трифуновићево бављење аутобиографијом и аутобиографским у старој српској књижевности никако се не исцрпљује у одредници *Азбучника*. Штавише, у многим сегментима нашег истраживања, а највише тамо где смо трагали за аутобиографским елементима у средњовековним повељама, били смо упућени на књижевноисторијске огледе и студије Ђорђа Трифуновића. Значај његових радова огледа се, пре свега, у препознавању, обележавању и описивању аутобиографског дискурса у старим текстовима, са циљем да се фокусирају индивидуалне особености аутора насупрот општим поетичким моделима (и то по принципу аутор=приповедач, казивање у првом лицу).

У погледу организације грађе, њеног приређивања, пропратних објашњења уз текстове и библиографских података, зборник *Писах и потписах* функционише као добар модел презентације аутобиографских текстова, и може служити као узор за будуће подухвате овакве врсте.¹¹ У *Поговору* књиге ауторка даје систематичну и прегледну белешку о природи и карактеру писмености у средњем веку, у чијим границама посматра канцеларијске списе, али и дела уметничке књижевности. Подробна аргументација теоријских полазишта, методологије и критерија према којима су текстови бирани чини овај поговор један од најинформативнијих и најсистематичнијих текстова о српској средњовековној аутобиографској књижевности.

За Радмилу Маринковић, основни критеријум избора грађе јесте приповедање у првом лицу, па су своје место у зборнику *Писах и потписах* нашли одломци из житија у којима јунак житија проговара у првом лицу (нпр. Драгутинов монолог *Молитва и Реч брату Милутину* из *Живота краља Драгутина* и *Живота краља Милутина*, чији је аутор архиепископ Данило Други). Овакво теоријско полазиште Радмила Маринковић образлаже претпоставком да је средњовековни писац тежио истинитости онога што пише, из чега, напослетку, изводи закључак да је оно чему је средњовековни писац био сведок морало бити верно пренето у његовом тексту (1996: 249–250).

С друге стране, с обзиром на то да је средњовековни текст истовремено и актуелан и историчан, и будући да му је, као таквом, требало обезбедити исправност и истинитост, аутор је постајао гарант за своје дело. Средњовековни књижевник, дакле, није био само приповедач, већ често и сведок онога о чему приповеда, а као сведок имао је могућност да проговори коју реч и о себи.¹² Тако је писац често и сам постајао део приче, активно лице које учествује у догађајима о којима прича, и тиме је свом сведочењу – закључује Радмила Маринковић – обезбеђивао аутентичност (1996: 241).

Премда се чини да понекад не успоставља јасну границу између термина „аутобиографија” и „мемоари”, ауторка на једном месту аутобиографско казивање одређује као сведочење, а мемоарско као присећање

¹¹ Критички осврт на зборник *Писах и потписах*, са увидом у његову структуру, концепцију и научну вредност објавила је Љиљана Јухас-Георгиевска (7–23).

¹² У теоријским разматрањима аутобиографије модерног доба све чешће се инсистира на сведочењу као кључном модусу човековог односа према догађајима. Тако, рецимо, Ш. Фелман говори о померању од самосвести аутобиографије до етичке одговорности да се сведочи, које подразумева померање од саморефлексије до осећаја да су сви људи сведоци великих трагедија (Markus 2009: 80).

(1996: 241). Такође, Радмила Маринковић уводи и појам тзв. „фиктивне аутобиографске изјаве”, под којом се подразумева неаутентични исказ јунака, настао на основу његовог говора, прогласа, писма или каквог другог документа, а под претпоставком да је писац текста био непосредни сведок онога о чему пише (1996: 249–250). О фиктивној аутобиографији пише и Мартин Хинтербергер у својој обимној студији о аутобиографској традицији у Византији (82).

У аутобиографске текстове Радмила Маринковић уврстила је и списе као што су нпр. гробни натписи са исказима у првом лицу, где умрли, заправо говори о себи и свом животу (у зборнику су то *Натпис на гробној плочи Марије Палеологине* и *Запис на спомен-камену на месту смрти* деспота Стефана Лазаревића). Поменути списи могли би се посматрати у вези са тзв. „викторијанским концептом аутобиографије” као епитафа или споменика прошлом животу, који није непознат теоријским промишљањима аутобиографије: примера ради, Георг Миш, сматрао је да је „гробљанска архитектура место рођења аутобиографије”, док је Пол де Ман, овакав модус аутобиографије посматрао као прозопеју, посебну врсту тропа (од *prosopon poiein*, што значи „доделити маску или лице”) (Markus 2009: 73–75).

Према уверењу Радмиле Маринковић, аутобиографско и мемоарско казивање у српској књижевности средњег века функционишу, пре свега, као потврда за аутентичност исказаног. На питање: „Зашто у средњем веку није дошло до стварања аутобиографије као самосталног жанра?”, ауторка даје одговор да је то стога што средњовековни човек није могао да схвати да би његов живот могао бити предмет описивања, тј. да у средњем веку човек као јединка није битан. Отуда у средњем веку аутобиографско казивање није циљ, већ само средство исказивања нечега што је важније од појединца (1996: 241–242).

Дотичући се проблема генезе аутобиографије као жанра и њеног развоја кроз епохе, Радмила Маринковић тврди да аутобиографија, као један вид биографије негован у антици, није добио примену у средњем веку, већ да тек од ренесансе поново улази у систем књижевних жанрова, а да до тада делује само фрагментарно. У својим теоријским промишљањима, очигледно на трагу Георга Миша, Радмила Маринковић не помиње Августинове *Исповести* као ступањ у развоју аутобиографије.

Без обзира на то што у појединим теоријским питањима везаним за природу и жанровске особености аутобиографије Радмила Маринковић остаје недоречена, у неким другим аспектима њен *Поговор* књизи *Писах и потписах* нуди драгоцене смернице будућим истраживањима. Истичући

значај друштвене хијерархије и класа у средњовековном друштву, као и рефлектовање средњовековног социјалног устројства на књижевност и писменост уопште,¹³ Радмили Маринковић очито је блиско поимање средњовековног човека као „културне фигуре”, па се њени закључци о томе *ко* у средњем веку може оставити запис о себи лако могу свести под значење поменутог појма „персоне”. С друге стране, с обзиром на специфичности докумената канцеларијске писмености, ауторка јасно повлачи границу између оних случајева када писац *може* да говори о себи и ситуација када се то од њега, по природи ствари, очекује, дакле, када писац *мора* оставити неке личне податке (1996: 241–242).

Посматрана с уско теоријског становишта, одређена промишљања Радмиле Маринковић о средњовековним аутобиографским списима почивају на данас превазиђеним или одбаченим тезама, попут оне коју налазимо и код Георга Миша, да је приповедање у првом лицу знак аутобиографског дискурса. Будући да, према ауторкиним речима, књига, у складу са својом наменом, не доноси „релевантну научну литературу”, не може се прецизно установити на које теорије се она непосредно ослања. Међутим, нема сумње да је Радмила Маринковић била свесна најзначајних питања и проблема везаних за промишљања аутобиографске књижевности средњег века:

1) Ко је субјект аутобиографског дискурса у средњем веку? Ко у средњем веку има право на (ауто)биографију? Који се садржаји његовог живота приказују? У ком тренутку свог живота средњовековни аутобиограф одлучује да остави запис о себи?; 2) Које приповедне ситуације карактеришу аутобиографски исказ у средњовековној књижевности? Какав је однос између „ја” и „ми” у средњовековним списима?; 3) На који начин се остварују основни постулати аутобиографског дискурса – искреност и истинитост?; 4) У којим случајевима на средњовековну аутобиографију можемо гледати као на ре-конструкцију прошлог?; 5) Да ли у средњем веку писац својим аутобиографским исказом изражава своје „унутрашње” или своје „спољашње” биће? Од чега то зависи, и да ли се може говорити о жанровској условљености аутобиографског дискурса? Какав је, према аутобиографским фрагментима старих списа, однос између „персоне” и „ега” средњовековног аутора?

Радмила Маринковић је у свом бављењу средњовековном књижевношћу неговала посебан и препознатљив приступ, којим је пре свега желела да дела старе књижевности приближи савременом читаоцу. У

¹³ Што је средњовековни човек био на вишој хијерархијској лествици, имао је више развијену личну, индивидуалну свест, па је самим тим смео и могао више говорити о себи.

том контексту свакако треба посматрати и њено бављење аутобиографским текстовима српске средњовековне књижевности: неколики научни радови посвећени средњовековним аутобиографским текстовима, а пре свега *Поговор* књизи *Писах и потписах* сведоче о томе да је Радмила Маринковић имала изграђену теоријску свест о најважнијим проблемима науке о књижевности, чак и онда када се није ослањала на актуелне научне резултате.

ЛИТЕРАТУРА

Анголд 1998: М. Angold, „The Autobiographical Impulse In Byzantium”, *Dumbarton Oak Papers*, Vol. 52, Trustees for Harvard University, 225–257.

Грдинић 1993: Н. Грдинић, Аутобиографија – покушај одређења, *XVIII столеће* (зборник радова), Нови Сад.

Гуревич 1994: А. Гуревич, *Категорије средњовековне културе*, Нови Сад.

Златар Волић 2009: А. Zlatar Violić, *Аутобиографија: теоријски изазови*, *Polja*, god. LIV, br. 459, septembar-oktobar, Novi Sad.

Златар 2000: А. Zlatar, *Исповијест и животопис (Srednjovjekovna autobiografija. Rasprava)*, Zagreb.

Јухас-Георгиевска 1998: Љ. Јухас-Георгиевска, Природа и функција аутобиографских сегмената у српским повељама XII–XV века, *Књижевна критика*, XXVII/1998, Београд 7–23.

Кунинг 1998: D. König, Искизи Стефана Немање о себи и о обавезама владалаца (Прилог изучавања историје жанра *speculum/Fürstenspiegel*), *Научни састанак слависта у Вукове дане 27/1*, Београд, 15–25.

Маринковић 1996: Р. Маринковић, *Поговор*, *Писах и потписах*, Београд, 239–252.

Маринковић 1996а: (пр.) Р. Маринковић, *Писах и потписах*, Београд.

Маринковић 2007: Р. Маринковић, *Светородна господа српска*, Београд.

Маркус 2009: L. Markus, *Spasavanje subjekta*, *Polja* LIV–459, 55–80.

Миш 1955: G. Misch, *Geschichte der Autobiographie*, Frankfurt am Main.

Осолник 1998: В. Осолник, Три писца и три записа аутобиографских појединости у српској средњовековној књижевности, *Научни састанак слависта у Вукове дане 27/1*, 7–31.

Радојчић 1960: Н. Радојчић, Реч цара Стефана Душана уз његов Законик, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354.* (прев. Н. Радојчић), Београд, 147–162.

Rečnik književnih termina, 1992: (ур.) Д. Živković, Beograd, (2. izdanje)

Трифуновић 1990: Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд, (2. допуњено издање).

Флашар 2001: М. Флашар, Неки проблеми испитивља античке и старије европске аутобиографске књижевности, *XVIII столеће (избор из зборника XVIII столеће*, прир. Н. Грдинић), Нови Сад, 7–44.

Хинтербергер 1999: М. Hinterberger, *Autobiographische Traditionen in Byzanz*. Wien.

Nataša M. Polovina

RADMILA MARINKOVIĆ'S *PISAH I POTPISAH* IN THE CONTEXT OF THE
STUDY OF MEDIEVAL AUTOBIOGRAPHICAL LITERATURE

Summary

The paper presents a partial overview of the previous studies of medieval autobiographical literature, with a special emphasis on the main issues and problems of theoretical thinking of autobiographical texts in the Middle Ages. In the context of previous discussions on this topic, Radmila Marinkovic makes a significant contribution to defining basic guidelines for the study of autobiographical fragments in Serbian medieval literature.

Key words: autobiography, autobiographical fragments, autobiographical statement, authenticity, identity.